

MĂNĂSTIREA FRANCISCANĂ MARIA RADNA – MONUMENT BAROC – PĂSTRĂTOR DE VALORI CULTURALE

Gheorghe Lanevschi

Așezată într-un loc pitoresc, pe malul drept al Mureșului, sub coasta împădurită a dealului Cioaca Igrîș, mănăstirea franciscană Maria Radna prin turnurile sale ce depășesc înălțimea copacilor seculari ce-o înconjoară, atrage atenția din orice parte ai veni.

De existența unei mănăstiri franciscane în zonă se știe încă din timpul regelui Carol Robert de Anjou, dar aceasta era amplasată în Lipova, adică pe malul stîng al Mureșului.

După cucerirea Lipovei de către turci, aceștia distrug mănăstirea, fapt ce a determinat pe o parte din călugări să se refugieze pe la alte mănăstiri, în timp ce un număr restrâns de călugări au trecut la nord de Mureș și-au construit pe locul actualei mănăstiri o capelă.

Săpîndu-și bordeie în jurul capelei, pe cîoasta dealului mai sus amintit, călugării au pus bazele unui nou centru monastic.¹

Cu trecerea timpului acest modest centru monastic devine cunoscut, fapt ce-l determină pe bătrînul bosniac de optzeci de ani Virchnossa György, ca în urma unui vis, să doneze bisericii mănăstirii în anul 1668, o veche gravură pe pînză cu chipul Fecioarei Maria cu pruncul pe care o păstrase pînă atunci cu mare venerație.²fig.1.

În urma incendiului acestui centru monastic de către turci, la jumătatea ultimului deceniu al secolului al XVII-lea, singurul obiect care nu a ars a fost icoana cu chipul Fecioarei Maria cu pruncul.

Vestea s-a răspîndit cu viteză prin împrejurimi atrăgînd mulți pelerini printre care se aflau și bolnavi.

O serie de vindecări miraculoase, ce au avut loc în perioada următoare în rîndul unor pelerini bolnavi, vindecări ce au intrat în legendă și a căror evidență începe să fie ținută din anul 1707, duc la creșterea prestigiului mănăstirii spre care se îndreaptă tot mai mulți pelerini.

Starea deplorabilă în care se afla biserica, căreia i se pusese după incendiu doar acoperișul, necesita lucrări de reparații și refacere pentru a fi pe măsura prestigiului aflat în continuă creștere.

---

1. Harangozó Imre, Radna Fényes csillagá, Ujgyós, 1990, p. 24.

2. Ibidem.

Drept urmare, în anul 1722, duhovnicul Novaszelicus István, începe să strângă bani în vederea reparării bisericii. Alături de banii ce s-au strâns consemnăm și substanțialele donații ce au constat în lemn, cărămidă, fier și alte materiale de construcție, făcute de Salbek Máté și Edelspacher.³

Pe lângă materialele de construcții donate, Edelspacher a mai finanțat și construirea altarului principal ridicat în cinstea Fecioarei Maria, în timp ce altarele închinat Sf. Anton din Padua și Sf. Ioan din Nepomuk au fost finanțate de Salbek Máté.⁴

Urmare a banilor strânși și de la credincioși, a donațiilor făcute și-a muncii localnicilor, refacerea bisericii s-a terminat în anul 1727 an în care s-a construit și aripa nordică a mănăstirii căreia i se adaugă între anii 1743 – 1747 și partea sud – vestică. Dar, în scurt timp, biserica în care s-a pus la loc de cinste icoana făcătoare de minuni s-a dovedit neîncăpătoare procesiunilor și pelerinilor ce veneau de pretutindeni.

Drept urmare, Abramovics Balaj, stareț al mănăstirii Maria Radna deschide o listă de subscripții bănești în vederea construirii unei noi biserici pe măsura prestigiului de care se bucura în zonă. Acțiunea lui a fost finalizată de starețul ce i-a urmat și anume Bocsin Ieronim.

În prezența canonicului Rossi Clemens și-a consilierului bănățean Salbek Iacob, starețul Bocsin Ieronim a pus piatra de temelie a noii biserici, la 7 iunie 1756, de față fiind un număr mare de credincioși.

Anul 1767 marchează terminarea construirii noii biserici de către Vogl Karolyi, an în care, în prezența a 12.000 de credincioși, are loc și sfințirea ei de către episcopul de Cenad, Anton Engel. Cu ocazia sfințirii, episcopul Anton Engel a pus deasupra altarului principal icoana făcătoare de minuni ce era încadrată de o ramă de argint.

Alături de altarul principal în biserică se mai aflau șase altare secundare din lemn, amplasate lateral, câte trei pe fiecare parte.

Aceste altare au fost ridicate în cinstea: Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Ioan Nepomuk, Sf. Ana, Sf. Martin și în cinstea Sfintei Cruci.

Noua biserică de mari dimensiuni, având lungimea de 63 de metri, lățimea de 15 metri și înălțimea de 21 de metri, era prevăzută la fațada SE cu două turnuri dotate cu mai multe clopote. Dintre acestea, cel mai mare clopot, ce era de 537 de funți, a fost turnat de Hammerschmidt Iosif.

Deși terminate o dată cu biserica turnurile au fost încununete cu câte o cruce abia la 27 iunie 1778.

O dată cu trecerea timpului se resimte necesitatea restaurării bisericii fapt realizat în anul 1805, după cum menționează o placă amplasată în interiorul acesteia.

Deși mare ca dimensiuni, biserica era modestă ca decorație interioară, drept urmare în anul 1818 starețul mănăstirii, Papsso Daniel pornește acțiunea

3. Marki Sándor, Aradvarmedye és Arad szabad királyi város története, Arad, vol II, 1895, p. 728.

4. Ibidem, p. 728-729.

de strângere a banilor în vederea decorării interiorului bisericii, a înlocuirii altarelor din lemn cu altare din piatră precum și a cumpărării unei orgi cu 24 de clape.

Finalizarea în anul 1820 a lucrărilor mai sus amintite, a făcut posibilă sfințirea bisericii, la 9 aprilie 1820, în prezența lui Rudnay Sándor (hercegprimas)⁵, care a donat cu această ocazie o coroană de aur a cărei rol era încununarea icoanei făcătoare de minuni a Fecioarei Maria.

Dar lucrările în cadrul complexului monastic, nu s-au oprit aici, ele au continuat în cursul anilor următori. Astfel, între anii 1823 și 1826 s-a ridicat din temelii aripa de sud-est a mănăstirii urmând apoi înconjurarea acesteia cu un gard de zid, iar o intervenție puțin mai târzie și anume în anul 1895 a dus la înlocuirea altarului principal cu un frumos altar din marmoră albă.⁶

După acest scurt istoric al complexului monastic de la Radna, istoric sintetizat într-o inscripție dăltuită în marmoră, realizată în anul 1905 de Priester Agoston și amplasată în exterior pe latura de nord a bisericii, trecem la o descriere succintă a bisericii și-a mănăstirii.

Construită din piatră și cărămidă, biserica mănăstirii Maria Radna prezintă un plan dreptunghiular cu absidă în decroș orientată NV și pronaos orientat SE. Pronaosul este supralărgit ca urmare a turnurilor clopotniță ce-l flanchează.

Pătrunzând în interiorul bisericii constatăm că sanctuarul este semicircular comunicând la nord cu două încăperi cărora le corespund pe verticală, adică la următoarele două nivele, spații similare.

Prima din încăperile parterului comunică cu sanctuarul printr-o ușă din lemn, în două canate, bogat decorată. Această ușă cu un bogat ancadrament baroc, mărește aspectul decorativ al parterului.

Încăperile de la nivelele superioare comunică cu sanctuarul doar prin intermediul unor ferestre care, la primul nivel, au ancadrament bogat decorat în timp ce la al doilea nivel ancadramentul este simplu tratat.

La apus, sanctuarul comunică cu un coridor, prin intermediul unei uși în două canate, în timp ce încăperea de lângă coridor nu comunică cu sanctuarul. Aceste spații de pe latura de vest, au și ele corespondent pe verticală, ce comunică cu sanctuarul prin deschideri identice cu cele de pe latura de nord.

Alături de ancadramentele ușilor și-a ferestrelor, la aspectul decorativ al sanctuarului, mai contribuie pilaștri adosați, a căror capitele combinate susțin semicalota acestui spațiu.

Nava, de mari dimensiuni, are lateralele prevăzute cu câte trei absidiole în grosimea zidului, absidiole ce adăpostesc câte un altar, în timp ce peretele de legătură a sanctuarului cu nava, este ușor rotunjit în ambele părți, adăpostind câte un altar în fiecare parte. Deci, în total, biserica are opt altare secundare și un altar principal.

---

5. Titulatura feței bisericești ce încorona pe regii Ungariei.

6. Harangozó Imre, op. cit., p. 29.

În afară de altarele prezentate, pereții laterali ai navei mai sunt prevăzuți cu pilaștri adosați, a căror capitele combinate susțin patru arce dublou.

Pronaosul, deschis spre navă, este despărțit de acesta prin patru stâlpi masivi de zid din care doi sunt adosați. Acești stâlpi uniți între ei prin arce în mâner de coș, susțin tribuna, unde în anul 1905 a fost amplasată o orgă de mari dimensiuni.¹⁷

Sub tribună, bolțile mănăstirești în număr de trei, sunt despărțite între ele prin cinci arce dublou în mâner de coș susținute de pilaștri adosați, în timp ce, naosul și pronaosul au boltă semicilindrică bolta ce a fost pictată în anul 1902.¹⁸

Trecând la exteriorul bisericii constatăm că altarul este poligonal, fiind prevăzut cu trei ferestre, dintre care fereastra centrală este rotundă.

Fațadele exterioare ale bisericii sunt simplu tratate, cu deschideri în arc în plin centru în partea de sus, a căror ancadrament este ușor profilat. Excepție face doar fațada SE a bisericii. Aceasta, prevăzută cu intrarea principală a bisericii, are uși în două canate, a căror părți superioare sunt în arc în plin centru.

Retragerile la portal. pilaștri cu capitele ionice, decorații baroce, cornișe bogat profilate ce delimitează registrele, cât și deschiderile în mâner de coș, în arc în plin centru sau rotunde, vin să întregească aspectul baroc al acestei fațade, flancate de cele două turnuri clopotniță, ce au fost supraînălțate în anul 1911, ajungând la o înălțime de 31 de metri.¹⁹ fig.2.

În fața acestei fațade, se află o terasă mare, spre care duc trepte monumentale, a căror balustradă din piatră, este decorată din loc în loc cu statui a unor sfinți. În spațiul de sub monumentalele trepte se află două capele de formă semicirculară. Zidăria dintre aceste capele este executată din piatră brută, ce de departe dă impresia de zid de cetate.

În timp ce fațadele descrise ale bisericii sunt libere, fațada SV a acesteia face corp comun cu clădirile mănăstirești prin intermediul a câte unui coridor închis, aflat atât la parter cât și la cele două nivele, constituind cea de-a patra latură a planului dreptunghiular a clădirilor mănăstirești ce închid la mijloc o curte interioară.

Prezentând subsol doar la latura SV și E, parter și două nivele la toate celelalte laturi, clădirile mănăstirești sunt prevăzute la fiecare nivel spre curte, cu coridoare închise pe fiecare latură, coridoare ce dau unul în altul, fapt ce face posibilă înconjurarea din interior a curții.

Spre coridoarele de la toate nivelele se deschid fostele chilii, care la această mănăstire erau spațioase.

Coridoarele, sunt prevăzute la parter și la primul nivel cu bolți semicilindrice întrerupte de bolți mănăstirești, în dreptul ferestrelor, ferestre ale căror parte

7. Ibidem.

8. Ibidem.

9. Ibidem.

superioară este în arc în plin cintru, în timp ce la nivelul al doilea, coridoarele au plafonul drept.

Bolta semicilindrică o întâlnim atât la fostele chilii, excepție făcând doar un număr limitat de încăperi ce sunt prevăzute cu bolți mănăstirești, cât și la subsolul laturilor SV și E ale mănăstirii.

Accesul în incinta mănăstirii se face printr-un gang boltit semicilindric, gang pardosit cu piatră și prevăzut spre exterior cu o poartă masivă din lemn de stejar în două canate ce barează drumul spre interior.

La exterior, fațadele clădirilor mănăstirești sunt simplu tratate, având doar registrele delimitate prin cornișe ușor profilate.

Fațada SE, prezintă central un fronton, în a cărui timpan este montat un orologiu, în timp ce fațada SV a clădirii este prevăzută cu o deschidere dreptunghiulară în două canate, încadrate de pilaștri adosați ce susțin tot un fronton dar de dimensiuni mai mici. Această deschidere, dă spre o terasă grădină, la care din exterior, se poate ajunge, urcând 42 de trepte săpate în coasta dealului, trepte actualmente cimentate.

Ferestrele ce dau spre exteriorul complexului monastic la toate fațadele și la toate nivelele sunt dreptunghiulare, cele de la parter deosebindu-se de cele de la nivelele superioare doar prin gratiile cu care sunt prevăzute. fig.3.

În cursul secolului XX s-au făcut puține intervenții la complexul monastic. astfel în anul 1923, în urma unui incendiu, ce a distrus acoperișul bisericii, s-a trecut la refacerea lui, în acelaș an, materialul folosit fiind eternitul la sanctuar, naos și pronaos și tabla la turnuri.¹⁰

Anul 1949 marchează încetarea funcționării mănăstirii. În acest an, călugării au fost evacuați, iar spațiile au fost acordate unui azil de bătrâni până în anul 1967. În acest an fosta mănăstire devine cămin spital pentru bolnavi cronici nerecuperabili.¹¹

Încetându-și activitatea, mănăstirea Maria Radna a rămas în amintirea acestei zone de vest a țării ca un vechi centru de cultură ce și-a desfășurat activitatea de-a lungul a mai bine de două secole.

Chiar de la începuturile sale, această mănăstire, s-a încadrat în rândul lăcașelor de cult, care potrivit unui program dinainte stabilit, a desfășurat o permanentă activitate de răspândire a cunoștințelor și de combatere argumentată a ereziilor. În acest sens, desfășurarea între anii 1753 – 1783 în incinta mănăstirii a unui curs de teologie este edificatoare curs ce a creat un climat cultural cu rol modelator în zonă¹².

Principalul instrument în reconstituirea climatului cultural oferit de mănăstire, îl reprezintă studiul bibliotecii rămase, care, cu trecerea anilor a devenit adevărată arhivă a inteligenței veacurilor trecute.

10. Ibidem.

11. Lanevschi Gheorghe „Repertoriul monumentelor religioase de pe cursul inferior al Mureșului” în Ziridava, nr. XI, Arad, 1979, p. 1005.

12. Marki Sándor, op. cit., p. 725.

Potrivit tradiției, primii misionari veniți din Bosnia au adus cu ei carte italiană, dar, se pare, că această bibliotecă rudimentară a fost distrusă probabil în incendiul provocat de turci la sfârșitul secolului al XVII-lea¹³.

În cursul secolului al XVIII-lea biblioteca se reface prin achiziții, prin donațiile unor particulari, sau transferuri de la alte biblioteci, cum este cazul transferurilor de la biblioteca conventului din Arad, Deva, Timișoara etc. Ca urmare a acestor modalități, s-a ajuns ca numărul exemplarelor din biblioteca mănăstirii să crească progresiv în secolele următoare ajungând la cota maximă în anul 1909 când, potrivit inventarului, găsim înscrise un număr de 6262 de volume¹⁴.

Colecția de carte de la mănăstirea Maria Radna a fost studiată îndeaproape de doamna Elena Rodica Colta ce a publicat în revista „Biblioteca și cercetarea” nr. X, apărută la Cluj Napoca în anul 1986, prestigioasa lucrare „O colecție arădeană mai puțin cunoscută – biblioteca franciscană de la Radna”. Lucrarea amintită ne permite să vorbim despre această colecție, ca despre o bibliotecă ce prezintă toate caracteristicile veacului al XVIII-lea capabilă să impună prin abundență și calitatea informațiilor o anumită atmosferă culturală cu rol modelator în vestul Transilvaniei. Acest lucru a fost posibil, ca urmare a uneia din mentalitățile caracteristice secolului al XVIII-lea și anume, cel al aspirației spre acțiuni de folos obștească.

Alături de această bogată și valoroasă bibliotecă, în incinta bibliotecii mănăstirii s-a păstrat un valoros patrimoniu artistic care a supraviețuit vicisitudinilor vremurilor ce au urmat. Aceste valori au ajuns în patrimoniul mănăstirii de-a lungul timpului, urmare a donațiilor, achizițiilor și-a comenzilor.

Semnalăm prezența în biserică a unei vechi gravuri pe pânză a Fecioarei Maria cu pruncul ce datează din secolul al XVI-lea și provine din vestita tipografie italiană a lui Remondini de Bassano¹⁵. Această icoană făcătoare de minuni, într-o ramă de argint, este amplasată în altarul principal deasupra icoanei „Salutul îngerilor” realizată în anul 1892 de vestitul pictor Roskovics Ignac.

Nu mai puțin valoroase sunt cele două sculpturi din lemn ce-i reprezintă pe preafeceriții părinți ai Mariei și anume pe Ioachim și Ana, sculpturi realizate de vestitul sculptor tirolez Stuffesser¹⁶.

Biserica mănăstirii mai are în posesie un portret a lui Hristos, ce provine din școala lui Rafael, precum și icoana Bunavestire de Carol Dolci, ambele lucrări fiind restaurate în anul 1889 de Moretti¹⁷.

Acest puțin numeros, dar valoros patrimoniu artistic, alături de valoroasa bibliotecă, ne dă dreptul să afirmăm, că, mănăstirea Maria Radna, a fost și mai continuă să fie un important centru de cultură, mai puțin cunoscut la ora actuală, deși, este păstrătorul unui atât de valoros patrimoniu bibliofil și artistic.

13. Elena Rodica Colta, O colecție mai puțin cunoscută – biblioteca franciscană de la Radna, în Biblioteca și cercetarea, nr. X, Cluj Napoca, 1986, p. 314.

14. Ibidem, p. 318.

15. Harangoo zo Imre, op. cit, p. 29.

16. Lejtenyi Sándor, Arad és környeke köpes kalauz könyv, Arad, p. 78.

17. Ibidem.

**UN MONUMENT BAROQUE, LE COUVENT FRANCISCAIN,
MARIA RADNA, ÉTABLISSEMENT DE CULTURE**

Résumé

Situé au pied de la colline, Cioaca Igrîș, au bord droit de la rivière Mureș, le monastère franciscain, Maria Radna, est un monument baroque, construit par plusieurs étapes, le long du XVIII-ème siècle.

Dans cet établissement culturel se trouvent une bibliothèque et des remarquables chefs – d'oeuvres; La Vierge avec L'Enfant, une lithographe du XVI-ème siècle qui provienne d'une célèbre imprimerie italienne de Remondini de Bassano, une peinture de Roskovics Ignac; deux sculpteurs de Stufflesser, sculpteur tyrolien, qui représentent les parents de Marie, Joachim et Anne; aussi un portrait du Christ provenant de l'école du Rafael et une icône, l'Annonciation de la venue du Messie, de Carol Dolci, tous les deux restaurées par Mareti, en 1889.